

PROKURORNING JINOYAT PROTSESSIDA QAMOQQA OLISH EHTIYOT
CHORASINI TANLASHDA O'RNI VA VAKOLATLARI

Abdunazarov Sevdiyor Dilshod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kurs 320-guruh kursanti

Irisqulova Laylo Dilshod qizi

Mustaqil izlanuvchi

Ahmadov Anvarjon Turg'un o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kurs 320-guruh kursanti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qonunlarni ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshiruvchi prokurorning tushunchasi. O'zbekiston Respublikasida Qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llashda prokurorning vakolati uning mazkur ehtiyot chorasini qo'llashda roziligining o'rni va ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Qamoq, qamoqqa olish, prokuror, ehtiyot choralari, nazorat predmeti, sanksiya.*

Аннотация: *В этой статье Понятие прокурора, осуществляющего надзор за исполнением законов. Полномочия прокурора при применении меры пресечения в виде заключения под стражу в Республике Узбекистан освещены роль и значение его согласия в применении данной меры пресечения.*

Ключевые слова: *заключение, заключение, прокурор, меры предосторожности, предмет надзора, санкция.*

Annotation: *in this article, the concept of the prosecutor who exercises control over the execution of laws. The role and importance of the prosecutor's competence in the application of a precautionary measure in the form of imprisonment in the Republic of Uzbekistan in the application of this precautionary measure is highlighted.*

Keywords: *imprisonment, imprisonment, prosecutor, precautions, subject of control, sanction.*

O'zbekiston Respublikasi hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni O'zbekiston Respublikasining Bosh prokurori va unga bo'ysunuvchi prokurorlar amalga oshiradi¹

Tushuntirilsinki, qamoqqa olishga sanksiya berish huquqining sudlarga o'tkazilishi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19, 25-moddalarida xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalarida mustahkamlangan qoidalarga mos bo'lib, jinoyat ishida gumon qilinuvchi, ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilingan shaxs huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoyasi samarali bo'lishga erishishga qaratilgan²

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 118-moddasi manba Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-20596>

² 2007-yil 14-noyabrda Sudga qadar ish yuritish bosqichida qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasining sudlar tomonidan qo'llanilishi to'g'risidagi 16-son Oliy sud plenumining qarori Manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-1595235>

Prokuror (lat. procurare-boshqarish, biror narsani bilish, g'amxo'rlik qilish)-ayblovning asosiy sud vakili. Prokuratura-jinoiy ish bo'yicha sud jarayonida jinoyat sodir etganlikda ayblanayotgan shaxsga qarshi dalillarni taqdim etish uchun mas'ul tomon.

Prokurorlarning funktsiyalari turli mamlakatlar turli xil va asosan tarixiy sharoitlar bilan belgilanadi.

Asosan MDH mamlakatlarida prokuror qonunlarning aniq bajarilishi ustidan yuqori nazoratni amalga oshiradi, sudda davlat ayblovini qo'llab-quvvatlaydi, qonunga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortadi, shuningdek prokuratura to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq prokuror zarur chegaralar va normalarda daxlsizlikka ega.³

Qonunda nazarda tutilgan holatlar mavjud bo'lganda va surishtiruv yoki dastlabki tergov davomida qamoqqa olish yoki uy qamog'i tarzidagi ehtiyot chorasi tanlanganda prokuror, shuningdek prokurorning roziligi bilan surishtiruvchi yoki tergovchi qamoqqa olish yoki uy qamog'i tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash to'g'risida iltimosnoma qo'zg'atish haqida qaror chiqaradi

Prokuror qamoqqa olish yoki uy qamog'i tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash to'g'risidagi iltimosnomaning asoslilikini tekshirib, unga rozi bo'lgan taqdirda, iltimosnoma qo'zg'atish to'g'risidagi qaror va zarur materiallarni sudga yuboradi. Agar iltimosnoma ushlab turilgan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchiga nisbatan qo'zg'atilayotgan bo'lsa, qaror va ko'rsatilgan materiallar ushlab turish muddati tugashidan kamida sakkiz soat oldin sudga taqdim qilinishi kerak.⁴

Prokuratura to'g'risidagi qonunda prokuror nazorati predmeti ko'rsatilgan unga ko'ra: quyidagilar nazorat predmeti hisoblanadi:

ushlab turilganlarni, qamoqqa olinganlarni saqlash joylarida, jinoiy jazolarni va jinoyat-huquqiy ta'sirning boshqa choralari ijro etuvchi muassasalarda shaxslar saqlanishining qonuniyligi;

ushlab turilganlarni, qamoqqa olinganlarni saqlash, jinoiy jazolarni va jinoyat-huquqiy ta'sirning boshqa choralari ijro etish tartibi va sharoitlari haqidagi qonunchilikka rioya etilishi;

ushlab turilganlar, qamoqqa olinganlar, mahkumlarning, shuningdek jinoyat-huquqiy ta'sirning boshqa choralari qo'llanilgan shaxslarning qonunda belgilangan huquq va majburiyatlariga rioya etilishi;

jinoiy-ijroiya qonunchiligini qo'llayotgan organ va muassasalar, mansabdor shaxslar faoliyatida qonunchilikka rioya etilishini ta'minlash⁵

Prokurorning vakolatlari:

➤ Qamoqqa olish yoki uy qamog'i tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash yoxud uy qamog'i bo'yicha qo'shimcha taqiq (cheklov) belgilash to'g'risida sudga iltimosnoma kiritadi yoki iltimosnomaga rozilik beradi yoxud qamoqda saqlab turish yoki uy qamog'i muddatini uzaytirish to'g'risida sudga iltimosnoma kiritadi;

➤ Jinoyatlarni tergov qilish, ehtiyot chorasini tanlash, o'zgartirish yoki bekor qilish, uy qamog'i bo'yicha qo'shimcha taqiq (cheklov) belgilash haqida iltimosnoma qo'zg'atish jinoyat

³ Wikipedia internet sayti Manbaa ru.wikipedia.org/wiki/Ipokypop

⁴ O'zbekiston Respublikasi JPK 242-moddasi Manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-111460>

⁵ Prokuratura to'g'risidagi qonunning 30-moddasi manba Lex.uz sayti <https://lex.uz/ru/docs/-106197>

tavsifini belgilash, ishda ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish, ayrim tergov harakatlarini bajarish va jinoyat sodir etgan shaxslarni qidirish to'g'risida yozma ko'rsatmalar beradi;⁶

Prokurorlar bundan tashqari:

Surishtiruv va tergov ustidan nazoratni amalga oshirishda shuningdek, shuningdek, dastlabki tergov va ayblanuvchilarni qamoqda saqlash muddatlarini uzaytirish, ayblov xulosasi tasdiqlash talab etadiga hollarda, shaxsga nisbatan aylov e'lon qilishda mazkur qarorning asosligini holisona o'rganish talab etiladi. Bundan tashqari prokuror mazkur qarorlarni bekor qilish (o'zgartirish) masalasini ham muhokama qilishi kerak;

Tergov jarayonida qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasini ko'rib chiqayotgan vaqtda, qonunda ko'rsatib o'tilgan asoslar vujudga kelgan taqdirda, bu asoslar tegishli qarorda to'liq ko'rsatilgan holda gumonlanuvchi yoki ayblanuvchining qamoqdan ozod qilish masalasini ko'rib chiqishi lozim;

Jinoyat protsessida fuqorolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishi yuzasidan prokuror nazoratini ta'minlashda Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Inson qadr-qimmatini kamsituvchi harkatlar, qiynoq va boshqa tayziqlarga qarshi kurashish borasida" konvensiya va bu boradagi O'zbekiston Respublikasining amaldagi boshqa qonun hujjatlariga qat'iy rioya etishlari shart;

Tergov va surishtiruv davomida fuqorolarni qiynoqqa solish, qo'rqitish, urish do'pposlash, ularga azob berish, ruhiy va jismoniy ta'sir ko'rsatish yoxud boshqa g'ayriqonuniy usullar bilan dalillarni to'plash holatlari aniqlangan taqdirda zudlik bilan aybdor shaxslarni qonunda ko'rsatilgan javobgarlikka tortish masalasini hal etish;

Tergov va vaqtincha saqlash hibsonalarida saqlanayotgan mahbuslarda tan jarohatlarining aniqlanishi holatlari bo'yicha hujjatlar ishi tasdiqlovchi ma'lumotlarni jinoyat protsessual qonuni talablari asosida huquqiy baho berish;

Jinoyat sodir etishda gumonlanib ushlangan va qamoqqa olish shaxslarni qonunga zid tarzda tergov va surishtiruv uchun maqbul ko'rsatuv berishga majbur qilish hollariga yo'l qo'ymasligi talab etiladi;

Surishtiruv va dastlabki tergovning har tomonlama, to'liq va holisona o'tkazilishi ustidan nazoratni ta'minlashda, shuningdek davlat ayblovini qo'llab quvvatlash chog'ida dalillarning jinoyat protsessual qonunchilik talablari asosida vakolatli mansabdor shaxs tomonidan olinganligi, ularning ishga aloqadorligi va ishonchliligi nuqatai nazaridan to'liq ravishda qonuniy asosli va adolatligi tekshirish lozim.⁷

Prokurorlarlar jinoyat ishini har tomonlama to'la va xolisona o'tkazilishini ta'minlash maqsadida quidagi vakolarlarga ham egadirlar:

⊗ Tergov faoliyatida jinoyatlarni aniqlash, fosh etish, dalillarni topish, olish, protsessual mustahkamlash, isbotlashga qaratilgan xatti-harakatlar amalga oshirishda zamonaviy texnikalarni qo'llash orqali ishning tashkiliy darajasini takomillashtirish;

⁶ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksining 382-moddasi Manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-111460>

⁷ Prokuror nazorati o'quv qo'llanma Toshkent 2009-y 291-300 betlar
<https://drive.google.com/file/d/1CRVh9IWtXBYZBK9bQcU4D4DasqCKU5j/view>

⊗ Prokuror va tergovchilarning faoliyat samaradiligini oshirish, ish vaqtini, kuchini, moddiy vositlar va imkoniyatlarni bekoraga sarflamaslik va bu birada keraksiz yo'qotishni bartaraf etish;

⊗ Ushbu vazifalarni hal etish boshqarma (bo'lim) boshqaruvi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlari buyruqlari, ko'rsatmalari, hay'at va Muvofiqlashtiruvchi kengash qarorlari asosida uch asosiy yo'nalish bo'yicha amalga oshirishi mumkin:

- Jinoyatlarni tergov qilishda qonuniyligini nazorat qilish bo'yicha ishni tashkil etish;
- Jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha ishni tashkil etish;
- Prokuratura idoralari tergovchilarning o'zlari xizmat qiladigan hududlardagi ishi ustidan rahbarlikni ta'minlash

Qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash to'g'risida iltimosnoma qo'zg'atish va tergovchining bu haqda qaroriga rozilik berish bo'yicha qonunda qayd etilgan vakolatlar quidagi prokurorlarga tegishli bo'lishi belgilab qo'yilsin:

- Tuman-shahar miqyosidagi tergov organi ish yurituvda bo'lgan jinoyat ishlari bo'yicha tegishli tuman-shahar prokurorlari va unga tenglashtirilgan prokurorlar yoki ularning o'rinbosarlariga;

- Viloyat va ularga tenglashtirilgan miqyosidagi tergov organi ish yurituvdagi jinoyat ishlari bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va ularga tenglashtirilgan prokurorlar yoki ularning o'rinbosarlariga;

- Respublika miqyosidagi tergov organi ish yurituvdagi jinoyat ishi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va uning o'rinbosarlariga

Shuningdek, yuqori turuvchi turuvchi prokurorlar o'z vakolatlari doirasida quyi turuvchi tergov organlari ish yurituvda bo'lgan jinoyat ishlari bo'yicha qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash to'g'risida iltimosnoma qo'zg'atish haqidagi tergovchining qaroriga rozilik berishi mumkin⁸

Shunday qilib mazkur maqolada prokurorning jinoyat protsessida qonunlarni nazoratdagi ishtiroki hamda qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llashda roziligini o'rnini va ahamiyatini tahlil qildik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 118-moddasi manba Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-20596>

2. 2007-yil 14-noyabrdagi Sudga qadar ish yuritish bosqichida qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasining sudlar tomonidan qo'llanilishi to'g'risidagi 16-son Oliy sud plenumining qarori Manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-1595235>

3. Wikipedia internet sayti Manbaa ru.wikipedia.org/wiki/Прокурор

4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksi 242-moddasi Manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-111460>

⁸ M.G' Esonov, S.Y Polvonov. Tergov va surishtiruv ustidan nazoratni tashkil etish T..., 1998-y, 3-bet Manbaa <https://proacademy.uz/postfiles/books/h7/py/index.html>

5. Prokuratura to'g'risidagi qonunning 30-moddasi manba Lex.uz sayti
<https://lex.uz/ru/docs/-106197>

6. O'zbekiston Respublikasi JPK ning 382-moddasi Manbaa Lex.uz sayti
<https://lex.uz/acts/-111460>

7. Prokuror nazorati o'quv qo'llanma Toshkent 2009-y 291-300 betlar
<https://drive.google.com/file/d/1CRVh9IWtXBYZBK9bQcU4D4DasqeCKU5j/view>